

www.dereta.rs

Biblioteka
„dereta vam predstavlja...”

Urednik izdanja
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Dag Solstad
GENANSE OG VERDIGHET

This translation has been published
with the financial support of NORLA,
Norwegian Literature Abroad.

Copyright © 1994, Forlaget Oktober AS
Published in agreement with Oslo Literary Agency
Copyright © ovog izdanja *Dereta*

DAG SULSTAD

Stidljivost i dostojanstvo

Prevod s norveškog
Ratka Krsmanović Isailović

Beograd
2018.
DERETA

ON JE ZAPRAVO bio pomalo pripiti pedesetogodišnji srednjoškolski nastavnik, koji je sa, prilično raskrupnjalom, suprugom svakog jutra doručkovao. Tako je bilo i ovog jesenjeg, oktobarskog ponedeljka, za koji još uvek nije znao, dok je sa blagom glavoboljom sedeo za stolom i jeo, da će biti odlučujući u njegovom životu. Kao i svakog drugog dana, nosio je blistavo belu košulju, što je donekle potiskivalo nespokoјstvo životom, kojeg nije uspevaо da se oslobodi. Završivši obrok u tišini, bacio je pogled kroz prozor, na Ulicu Jakoba Ola, onako kako je godinama često činio. Ulicu u Oslu, glavnom gradu Norveške, gde je živeo i radio. Bio je tmuran i težak dan. Preko olovnosivog neba lebdeli su otrgnuti crni velovi oblaka. Čini se da će kiša, prošlo mu je kroz glavu, pa je uzeo kišobran na rasklapanje i ubacio ga u tašnu zajedno s tabletama protiv glavobolje i nekoliko knjiga. Pozdravio se sa suprugom neobično srdačno i naizgled iskreno, tonom koji je oštro odudaraо od njegovog razdražljivog i njenog umornog, opuštenog izraza lica. No tako je bilo svakog jutra – s najvećim naporom bi se pribraо za to srdačno „zdravo”, gest pažnje prema ženi s kojom je godinama živeo i prema kojoj je morao osećati duboku privrženost; i premda je sada osećao tek ostatke nekadašnje privrženosti, bilo mu je neophodno

da svakog jutra tim vedrim i prirodnim „zdravo” pokaže kako, u dubini duše, smatra da se među njima ništa nije promenilo, iako su oboje znali da to nije istina; dakle, on se iz pristojnosti silio da se uzdigne do visina gde je taj gest moguć, a i zato što mu je žena uzvraćala istim prirodnim i iskrenim tonom, koji je ublažavao njegovo nespokojstvo i bez kojeg on stoga nije mogao. Išao je pešice do srednje škole, gimnazije u naselju Fagerborg, koja se nalazila na svega sedam-osam minuta od njegovog stana. Glava mu je bila teška i bio je pomalo razdražljiv nakon sinoćnjeg opijanja pivom i rakijom. Popio sam malo više akvavita¹, mislio je, a piva taman koliko treba. Taj višak mu je sada stezao čelo poput lanca. Stigavši, zaputio se pravo u zbornicu, gde je odložio tašnu, izvadio knjige, popio tabletu, pozdravio kratko ali prirodno svoje kolege koje su već bile održale jedan čas, te produžio ka učionici.

Ušavši unutra, zatvorio je vrata, seo za nastavnički sto na podijumu, kraj table koja se protezala bezmalo celom dužinom zida. Tabla i kreda. Sunder. Dvadeset pet godina u školskoj službi. Čim je zakoračio kroz vrata, učenici su pohitali u svoje klupe. Dvadeset devetoro mladih, osamnaestogodišnjaka, koji su otpozdravili pošto im je on poželeo dobar dan. Izvadili su slušalice iz ušiju i tutnuli ih u džepove. Zamolio ih je da izvade školsko izdanje *Divlje patke*. I ovog puta ga je dočekao njihov neprijateljski stav. No, tu se ništa nije moglo, imao je misiju i bio je rešen da je ispuni. Osećao je ogromnu odbojnost koja im je izbijala iz tela. Svaki učenik ponosob mogao je da bude vrlo ljubazan, ali kao grupa, raspoređeni ovako, u klupama, činili su neprijateljsku celinu usmerenu protiv njega i svega što je predstavljao. Čak i pošto su uradili ono što je od njih zahtevao. Bez gundanja su izvadili lektiru i položili je na sto. I on je pred sobom imao isti taj primerak. *Divlju patku* Henrika Ibsena. Izuzetnu dramu koju je Ibsen napisao 1884, u pedeset

---

¹ *Akvavit* – norveška tradicionalna rakija od žitarica ili krompira, s puno začina i trava. (Sve napomene su prevodiočeve, osim ukoliko je drugačije naglašeno.)

šestoj godini. Iako su je učenici analizirali više od mesec dana, bili su tek na sredini četvrtog čina – takav joj je stil, pomisli. Pospani ponedjeljak ujutru. Dvočas norveškog u fagerborškoj gimnaziji, u jednom od završnih razreda. Siv i težak dan odmah s druge strane prozora. Sedeo je za *katedrom*, kako je imao običaj da kaže. Učenici u svojim klupama, s očima i nosevima uronjenim u knjigu. Smetalo mu je što su neki više ležali nego sedeli, ali nije želeo da se bakće time. Govorio je, odmereno. O sredini četvrtog čina. O onom delu gde se gospođa Serbi pojavljuje u kući Ekdalovih, gde je prisutan i doktor Reling, Ekdalov podstanar, kako bi objavila da se udaje za veletrogovca Verlea. I čitao je (on lično, nije zamolio nekog od učenika, mada bi katkad, reda radi, i to činio): „Reling (glas mu podrhtava): Nije to, jamačno, istina? Gospođa Serbi: Da, dragi Relinže, to je, zbilja, istina.”² Dok je ovo čitao, najednom je osetio nesavladivo ushićenje jer mu se učinilo da je na tragu nečega što ranije, kada je pokušavao da razume *Divlju patku*, nije zapazio.

Tokom dvadeset pet godina, koliko je prelazio ovu Ibsenovu dramu sa osamnaestogodišnjacima završne godine gimnazije, uvek je imao problema sa doktorom Relingom. Nikada nije do kraja razumeo šta Reling radi u delu. Uvideo je da je njegova funkcija bila da pripoveda osnovne i neulepšane istine o ostalim likovima, zapravo, o celoj drami. Smatrao je da je on svojevrsni Ibsenov „glasnogovornik”, ali nije bio načisto zbog čega. Da, tako je: mislio je da lik doktora Relinga slabi delo. Jer šta će Henriku Ibsenu glasnogovornik? Zar delo ne govori samo za sebe, pitao se. Međutim, ovde, baš na ovom mestu, bilo je nečega. Henrik Ibsen se dohvatio sporednog lika, doktora Relinga, i pustio da mu glas malo zadrhti, u didaskaliji, u času kada je pitao gospođu Serbi je li stvarno tačno da će se udati za moćnog veletrogovca Verlea. Henrik Ibsen, dakle, nakratko gura Relinga u dramu, koju inače isključivo

² Svi citati iz *Divlje patke* Henrika Ibsena preuzeti su iz prevoda Bobe Blagojević/Predraga Bajčetića, Beograd: Nolit, 1983. (Napomena redakcije.)

sarkastično komentariše. Evo ga sada, zarobljen u vlastitoj gorkoj sudbini, kao večiti i neuspešni obožavalac gospođe Serbi tokom njena dva braka, najpre sa starim gospodinom Serbijem, potom s veletrgovcem Verleom; i u tom deliću sekunde upravo se njegova sudbina, i ništa drugo, zamrzava na sceni. Ovo je trenutak sporednog lika. I pre i posle ovoga on je isti čovek koji izgovara divne rečenice, od kojih je jedna uvrštena među besmrtne u norveškoj književnosti: „Otmete li jednom običnom čoveku životnu laž, u istom času ste mu oteli i sreću.”

I o tome je sada pričao đacima, koji su nezainteresovano poluležali na klupama. Zamolio ih je da prelistaju nazad do trećeg čina, u kom se doktor Reling prvi put pojavljuje na sceni, pročitaju replike i potom se vrate na kraj četvrtog čina (računao je da je cela drama učenicima poznata, iako su u samoj analizi bili došli tek do sredine četvrtog čina; kako je za domaći zadatak trebalo da je pročitaju celu, prepostavio je da su to i uradili, šta god da su učenici, pojedinačno ili kao grupa, stvarno povodom toga preduzeli, jer nema potrebe da izigravam policajca, zaključio je sa unutrašnjim smeškom koji je prostrujao njegovim, nakon jučerašnjeg nepromišljenog opijanja, poprilično obamrlim telom), baš onde gde doktor Reling izgovara rečenicu o životnoj laži, koja je postala besmrtna, da bi potom rekao: Kao što ovde možemo da vidimo, doktor Reling ne prestaje da priča, sve vreme, sem na jednom mestu, i to baš ovom. Ovde je on, kao što vidimo, deo drame, prvi i poslednji put. Učenici su uradili kako je kazao, prelistali su natrag, pa napred, te opet natrag tamo gde su bili pre, dakle tamo gde je doktor Reling bio deo drame prvi i poslednji put. Jesu li zevali? Ne, nisu zevali, zašto bi, nije ovo bilo nešto što bi izazvalo toliko snažan protest kao što je zevanje, bio je ovo posve običan čas norveškog jednog ponedeljka ujutru u fagerborškoj gimnaziji, u završnom razredu. Slušali su nastavnikovo tumačenje dramskog dela koje je trebalo da pripreme za završno ispitivanje,

Divlje patke, nazvanog po divljoj patki koja se nalazila na tavanu, na veoma mračnom tavanu. Neki su gledali u knjigu, neki u njega, neki kroz prozor. Minuti su polako prolazili. Nastavnik je produžio svoje izlaganje o doktoru Rellingu, fiktivnom liku, koji je izrekao jednu besmrtnu rečenicu u jednoj Ibsenovoj drami. Na ovom mestu, kazao je, on je zamrznut u vlastitoj gorkoj sudbini. Gorkoj za njega, za nas maltene smešnoj, naročito ako ga predstavljamo kroz njegove sopstvene sarkazme.

Ali, dodao je, uperivši kažiprst u razred – na šta su se neki trznuli, jer im se nije sviđalo da se na njih tako pokazuje – šta bi bilo da te scene nema? Ništa. Drama bi ostala potpuno ista, osim što doktor Reling ne bi imao taj svoj drhtavi trenutak. Jer je ona potpuno izlišna. Nikako ne utiče na razvoj radnje, a kao što smo videli, ne menja ni doktora Relinga kao sporednog lika. On je posve isti i ima potpuno istu funkciju, i pre i posle tog drhtavog trenutka. Međutim, pošto znamo da je dramu napisao veličanstveni Henrik Ibsen, koji podrobno gradi svoje likove i scene, ništa ne prepuštajući slučaju, ne možemo a da se ne zapitamo: šta će Ibse- nu ta suvišna scena, u kojoj sporedni lik, doktor Reling, kazuje repliku *drhtavim* glasom i iznebuha se uvlači u dramu kao neko sa sudbinom? Opravdanje za to već mora da postoji, a kako je scena suvišna, zapravo uzaludna, opravdanje može da bude jedino to da Henrik Ibsen želi da ukaže doktoru Rellingu, svom fiktivnom, sporednom liku, veliki gest pažnje. No, tad se nameće drugo pitanje: Zbog čega? Utom se, međutim, oglasilo zvono, te su istog trena učenici poustajali, sklopili školsko izdanje *Divlje patke* i spokojno i odlučno krenuli da pored njega izlaze iz učionice; niko se ni na časak nije osvrnuo na nastavnika, koji je sada jedini sedeo, izner- viran što je prekinut usred pitanja.

Pre deset godina, mislio je dok je sada i on ustajao, dozvolili bi mu makar da dovrši rečenicu. A danas su, čim bi zazvonilo, skl- pali knjige i odlazili, sigurno i bezobzirno, jer je školsko zvonce,

bez sumnje, označavalo kraj časa. Zvono odlučuje, takva su pravila škole, a pravila treba poštovati, tako bi mu uzvratili, smireno i ubedljivo, da mu je kojim slučajem palo na um da im kaže kako on odlučuje kad je čas gotov. Pogledali bi ga i upitali: A šta će nam onda zvono kad ipak Vi odlučujete – tako mu se činilo da bi kazali. Tada mu ništa ne bi pomoglo pojašnjenje da je zvono samo pomoćno sredstvo koje služi da podseti nastavnika kako je vreme da završi, u slučaju da se toliko uneo u predavanje da je sasvim zaboravio i na vreme i na mesto. Išao je prema zbornici. Pomalo nervozan. Nervozan, jer se isto kao oni radovao ovom kratkom odmoru, potrebnom taman koliko i njima, smlavljen, kako odranije tako i nakon što je četrdeset pet minuta pričao skoro bez prekida. Trebala mu je čaša vode i trebala mu je tableta protiv glavobolje. I dok je stajao ispred slavine i točio hladnu vodu u čašu, dok je vadio tabletu i dok ju je gutao, mislio je: Bogami, ja sam trenutno u istom stanju kao doktor Reling u celoj drami, pa da, pritisak u glavi, umrtvljeno telo, zamagljeni duh, ukočeni udovi, pa da, upravo u ovakvom stanju doktor Reling ide unaokolo i kazuje svoje poluelegantne rečenice (da, morao je priznati da je na njih tako gledao), od kojih je, dakle, najmanje jedna postala besmrtna – što ga je nagnalo da se samom sebi osmehne. Potom se smestio na mesto na kom je uvek sedeo za velikim stolom u zbornici, razmenjujući s kolegama reč-dve o rezultatima fudbalskih utakmica odigranih tokom vikenda. Kako su nastavnici poticali iz najrazličitijih delova zemlje, svaki tim iz prve i druge lige među njima je imao najmanje po jednog vatrenog navijača, tako da oni čiji bi tim pobedio nikada nisu propuštali priliku da na to skrenu pažnju. Što se njega tiče, on je navijao za tim koji je bio u trećoj ligi, doduše pri samom vrhu, i tokom cele godine se nadao da će preći u drugu, ali kad bi ga o tome nešto i pitali, ponajviše iz ljubavnosti i sažaljenja, ne bi znao šta da kaže. (Koleginice nisu učestvovalе u ovim diskusijama iako su sedele za istim stolom kao

i mi, one su štrikale, imao je pak običaj da sa blago podrugljivim osmejkom docnije priča svojoj ženi.)

A onda natrag u učionicu. Ali zašto bi Ibsen učinio ovaj lepi gest svom glasnogovorniku?, upitao je pre nego što su svi učenici ušli, zauzeli svoja mesta i zatvorili vrata. Nije mi jasno, deluje tako nepotrebno, čak protivurečno, skoro kao loše dramsko rezonovanje; zato moramo da se zapitamo da li je uopšte doktor Reling Ibsenov glasnogovornik. Možda je jedan od razloga što ga Ibsen koristi kao glasnogovornika i taj da se Gregers Verle ne bi tako lako izvukao. Ali da li se Gregers Verle na kraju izvukao? On je taj koji nagovora Hedvig da se žrtvuje, da ubije divlju patku, i time postaje podstrekač tragedije. On izaziva tragediju i istovremeno brine što Jalmar Ekdal ima koristi od nje. Od tragedije koju je lično on, Gregers Verle, izazvao. Nije li to dovoljno? Jeste. Moglo bi se pomisliti da je tako. Da doktor Reling nije potreban da bi Gregers Verle dobio ono što je zaslužio. Ali kakva je onda u drami funkcija doktora Relinga kao sporednog lika, kojem Ibsen, štaviše, dodeljuje taj nepotrebni gest koji mu je zamrzao sudbinu, u trenutku kada mu je glas malo zadrhtao? Pa evo, ovakva: ako dramu čitamo veoma pažljivo, ne misleći ni na šta drugo sem na to, i ako se zapitamo u kom je trenutku doktor Reling neophodan, odgovor je jasan. Doktor Reling je neophodan na jednom mestu, i to pred kraj poslednjeg čina. Zamolio je učenike da pronađu to u knjizi, što su i učinili. Okretali su strane, neki brzo, neki natena- ne, svi okupani istim dremljivim svetlom uobičajenim za učionice norveških škola. I sâm je pronašao i pročitao scenu u kojoj se čuje pucanj s mračnog tavana. Posle nekoliko trenutaka postaje jasno da je Hedvig pucala i da je metak pogodio nju. Šta se zbilo? Da li se popela na tavan, po nagovoru Gregersa Verlea, da ubije divlju patku koja je već bila ranjena, ali je nespretno rukujući pištoljem pogodila samu sebe? Strašna nesreća, nesumnjivo, ali da li je ovo duboka tragedija? Ne, nije, jer ovo nije neki zalutali metak.

Dvanaestogodišnja devojčica je uperila pištolj u sebe i povukla obarač. Da bi to prikazao i da bi, dakle, uzdigao dramu od banalne nesreće do potresne tragedije, Ibsenu je potreban lik koji će svojim autoritetom potvrditi da se upravo o tome radi. Drugim rečima, Ibsenu je potreban lekar. Doktor Reling!, uzviknuo je tada, udarajući rukom o sto u radosnom uzbuđenju. Učenici su poskočili, neki su ga zbunjeno pogledali, nekolicina njih su čak i obrve nabrali, tako mu se učinilo. Ibsenu je potreban doktor Reling kao prirodan autoritet, kao svedok istine, da bi mogao da napiše sledeće: „Reling (prilazi Gregersu i kaže): Neće mene niko vući za nos da je ovaj pucanj nehotačan. Gregers (koji je stajao, užasnut, grčevito se trza): Niko ne zna kako se ova nesreća dogodila. Reling: Naboj joj je progoreo haljinu. Mora biti da je ona pritisla pištolj sasvim uz grudi i opalila. Gregers: Hedvig nije umrla uzalud. Tuga je u njemu, videli ste, oslobodila ono uzvišeno.”

Ovde i samo ovde je doktor Reling potreban. Zbog ove scene je on u drami. No kako je Ibsenu neophodan doktor na samom kraju, on ne može tek tako da iskrсне, on nam mora biti predstavljen ranije. A mi smo bili ubeđeni da on ulazi u komad i iz njega izlazi kao „Ibsenov glasnogovornik”. A šta on zapravo radi? Neprekidno komentariše, kako osobine likova tako i radnju. Ibsen ga je utkao u dramu kao komentatora. A kakve to komentare doktor Reling daje? Svi oni pokazuju jednoznačno, u istom smeru. Naime, da je onaj budala, da je neki tamo govedo čitavog života, da ona ima naivni pileći mozak, da je onaj tamo pak naduveni sin bogataša koga niko ne podnosi i koji pati od bolesti pravičnosti. To su, u suštini, jednostavne istine, cinične, pa i banalne. I te banalne istine pljušte po likovima Ibsenove drame, i to dok se sama drama odvija. Doktor Reling omalovažava dramu, on je vuče po blatu. Nezadovoljan što je Ibsenov glasnogovornik, doktor Reling je neprijatelj drame i sve što izgovara ima samo jedan cilj: da uništi, da uništi dramu koju Henrik Ibsen piše. Jalmar Ekdal je magarac,

ostavimo njega i njegovu porodicu na miru. Međutim, kako ga Gregers Verle ne ostavlja na miru, doktor Reling kaže da je i Gregers Verle magarac, ispoljavajući time svoj patološki problem da se bavi drugima – barem ja to tako vidim – dodao je uz sramežljiv osmeh dok je sedeo za katedrom – a sve što je uspeo da stvori, on, Gregers Verle, svodi se na tešku patnju, koje bi trebalo da svi budemo pošteđeni. Čerka u porodici, devojčica od dvanaest godina se ubija, Jalmar Ekdal ostaje velika naduvena budala, a Gregers Verle se, očekivano, razotkriva kao emocionalna ljuštura koja nema pametnija posla nego da trabunja o „dubinama morskim” – dodao je, bezmalo zapanjen svojim rečima i samim sobom – i koji, naposljetku, kada je Hedvig mrtva, misli samo na jedno: kako Jalmar Ekdal nosi svoju tugu s pravim dostojanstvom. Iskreno, može li se o ovome napisati drama!, uzviknuo je još jednom, opet izazvavši prekorne poglede nekih đaka, dok su ostali, napola ležeći a napola sedeći u klupama, bili omamljeni kristalno čistim spokojem i pospanošću. Ne, ukoliko je doktor Reling u pravu, kazao je sad tišim glasom, a doktor Reling je savršeno u pravu, pa to svi vide, čak i Ibsen, on, koji ne može da se pretvara i ignoriše da doktor Reling izražava njegova lična „mišljenja” o likovima o kojima piše. Kako god, Ibsen nastavlja da piše jer postoji nešto što doktor Reling *ne može* da vidi – upravo zato čuveni pedesetšestogodišnji dramaturg nastavlja da piše. Doktor Reling je antagonist Henrika Ibsena. Ovo je borba: doktor Reling protiv Henrika Ibsena. Henrik Ibsen nastavlja uporno da piše i daje doktoru Relingu sve, baš tako, pa mu daje čak i završnu reč!, uzviknuo je, šireći ruke. A zašto, dodao je potom suvo i trezveno. Da, zašto? Imajmo, dakle, na umu sledeće: doktor Reling protiv doktora Ibsena. Međutim, doktor Ibsen je taj koji izmišlja ili koji stvara doktora Relinga. Ovaj drugi ne postoji sem u momentu kada Ibsen na papiru napiše *doktor Reling* i kada mu dozvoli da izgovori one poluelegantne gorke istine koje prete da unište celu dramu. Zašto Ibsen ovo radi?,

Dag Sulstad
STIDLJIVOST I DOSTOJANSTVO

Za izdavača
Dijana Dereta

Izvršni urednik
Tijana Petković

Lektura i korektura
Sonja Milovanović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-205-7

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2018.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.113.5-31

СУЛСТАД, Даг, 1941–

Stidljivost i dostojanstvo / Dag Sulstad ; prevod sa norveškog Ratka Krsmanović Isailović. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2018 (Beograd : Dereta). – 120 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Dereta vam predstavlja ---)

Prevod dela: Genanse og verdighet / Dag Solstad. – Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-205-7

COBISS.SR-ID 267574028